

SORUNLARI VE OLANAKLARIYLA BİR ÇEVİRİMİÇİ ANSİKLOPEDİ WİKİPEDIA

Turgut Yıldız

Kolektif Yaşamı Kurgulama Bilim Alanı
Bilim ve Aydınlanma Akademisi
bturgutyildiz@gmail.com

ÖZET

Wikipedia geleneksel biçimde üretilmiş, sabit sürümleri olan ve internetten erişilebilen bir dijital ansiklopediden ibaret olsaydı muhtemelen popülaritesi düşük ve az başvurulan bir kaynak olarak kalacaktı. Bir şirket için çalışan bir grup yazar ve editör tarafından yazılan ve düzenlenen kâr amacıyla üretilen ansiklopedilerin aksine Wikipedia etkileşimli bir şekilde eşit haklara sahip kullanıcılar tarafından üretilmekte (peer production) ve üretim süreci kesintisiz devam etmektedir.

Wikipedia'nın bilgi üretimi, kullanıcıların bu üretimin temel fiziksel birimleri olan kişisel bilgisayarlar üzerindeki özel mülkiyeti ile büyük bir bütünün parçalarını eşit haklara sahip olarak ve işbirliği içerisinde üretbilmesine dayalıdır. Bu içerik üretim yöntemi Wikipedia'nın hızlı büyümesini, makale sayısının kısa sürede milyonları aşmasını ve bilgi üretimi ve erişiminde benzersiz bir araca dönüşmesini sağlamıştır. Bu üretim yönteminde bireyin ve özel mülkiyetin rolleri tartışmaya değer.

Diğer yandan mevcut yapısı ile Wikipedia, güncel konularda ana akım görüşlere ve şirketleşmiş yazar ve editör toplulukların manipülasyonuna açık bir duruma gelmiştir. Bütün sorun ve eksiklerine rağmen Wikipedia'nın yarattığı olanaklar iktidar ve toplum değişim dönüştüğünde benzersiz fırsatlar doğuracaktır. Özellikle bilginin metalaşması engellenip toplumda bilgi okuryazarlığının artması durumunda bilgi üretimi ve bilgiye erişimde muazzam ilerlemeler yaratması olasıdır. Bu çalışmada üretim yönteminden ve ilişkilerinden yola çıkarak Wikipedia'nın mevcut durumu incelenmiş ve yarattığı olanaklar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Wikipedia, peer production, ansiklopedi.

AN ONLINE ENCYCLOPEDIA WITH CHALLENGES AND OPPORTUNITIES: WIKIPEDIA

ABSTRACT

If Wikipedia were an online digital encyclopedia with fixed issues as regular encyclopedias produced traditionally have, it would likely remain a lesser known resource. Unlike encyclopedias produced for profit, written and edited by a group of salaried writers and editors Wikipedia is produced by users with equal rights (peer production) and the production process continues uninterrupted using an interactive web page.

Wikipedia's information production is based on users' private ownership of personal computers, which are the basic physical units of this production, and their ability to produce parts of a large whole with equal rights in overseen cooperation. This content production method has enabled Wikipedia to grow rapidly, its content to exceed millions in a short time, and it has turned into a unique tool in the production and access of information. The roles of the individuals and private property in this method of production are worth discussing.

On the other hand, with its current structure, Wikipedia has become vulnerable to mainstream views in the current debates and manipulation by the institutionalized authors and editors. Despite all its problems and deficiencies, Wikipedia provides unique opportunities when power and society change and transform. It is especially possible to create tremendous improvements in knowledge production and access to information if the commodification of knowledge is prevented and information literacy increases in the society. In this study the current situation of Wikipedia is examined and the opportunities it created are discussed based on the production method and relations.

Keywords: Wikipedia, peer production, encyclopedia.

GİRİŞ

Wikipedia sadece internetten erişilebilen bir ansiklopediden ibaret olsaydı muhtemelen diğer dijital ansiklopediler arasında özel bir yeri olmayacaktı. Tek bir firma için çalışan hiyerarşik olarak organize olmuş bir grup yazar ve editör tarafından yazılan ve düzenlenen *Britannica* gibi ünlü ansiklopedilerin aksine Wikipedia

etkileşimli bir şekilde eşit haklara sahip kullanıcılar tarafından üretilmekte (peer production¹) ve üretim süreci kesintisiz devam etmektedir.

¹ "Peer production" tanımının Türkçeleştirilerek yazınıza kazandırılması bir görev olarak önümüzde duruyor. Üretim, kolektif üretim, eşler arasında üretim, akran üretimi gibi anlamına uymayan çok sayıda çeviri denemesi olmakla birlikte yazında genel kabul görmüş bir Türkçe karşılığı ne yazık ki yok.

Wikipedia'nın ansiklopediler gibi sabit sürümleri yoktur ve mevcut bilgiler sürekli değişebilir. Dolayısıyla, içeriğin üretilme yönteminin Wikipedia'yı diğer ansiklopedilerden hem biçim hem de içerik olarak ayırttığı söylenebilir.

İlk bölümde kısaca toplumsal dönüşümler ve ansiklopedilerin değişimi birlikte incelenerek Wikipedia'nın ortaya çıkışının toplumsal dönüşümlerle olan bağlarına da işaret edilmiştir. Geleneksel ansiklopediler ile Wikipedia'nın üretilme yöntemindeki farklara işaret etmek adına bilgi ve iletişim yönteminin yazılı kültürden önce analog sonra da dijital araçlara doğru evrimi incelenmiştir.

İkinci bölümünde Wikipedia'nın oluşumuna giden süreç, sahip olduğu üretim yönteminin ortaya çıkışı referans alınarak aktarılmış böylelikle geleneksel ansiklopedilerden üretim yöntemine dayalı olarak biçim ve içeriğinin nasıl farklılaştığı ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde bir sonraki bölümlerde ele alınacak nesnellik ve ideoloji temelli tartışmalara referans olması açısından Wikipedia'nın politikalarına kısaca değinilmiştir.

Dördüncü bölümde üretilme yöntemiyle doğrudan ilgili olarak Wikipedia'nın nesnel ve doğru bilgi barındırma olanakları incelenmiş toplumsal kültür ve siyaset ile bu olanakların ilişkileri üzerinde durulmuştur.

Beşinci bölümde ise önceki bölümlerde sunulan olgular ve elde edilen bulgular içerisinde Wikipedia'nın ideolojilerden azade olup olmadığı somut örnekler üzerinden tartışılmıştır.

Sonuç bölümünde bütün sorun ve eksiklerine rağmen Wikipedia'nın yarattığı olanaklara işaret edilmiş bu olanakların iktidar ve toplum değişip dönüştüğünde önümüze koyabileceği fırsatlara değinilmiştir. Sonuç olarak bir teraziye benzetmek gerekirse bir kefedeki böylesi önemli ve pratik bir aracın burjuvazinin elinde nasıl bir manipülasyon ve dezenformasyon aracına dönüşebileceği diğer kefedeki ise başka koşullarda bilgi okuryazarlığının artması ile bilgiye erişimi nasıl kolaylaştıracağı bulunmaktadır.

Beklentimiz bu çalışmanın Wikipedia ve benzeri açık bilgi kaynaklarının kullanımını ve oluşumuna dair hem üretim süreçleri üzerinden ekonomi politikasını hem de bilgi okuryazarlığının toplumda nasıl gelişebileceğini araştırarak araştırmacılara bir altlık sunabilmektir.

TOPLUMSAL DÖNÜŞÜMLER VE ANSİKLOPEDİLER

Ansiklopedi kelimesi etimolojik olarak Yunanca'dan dilimize geçmiş ve "genel eğitim"den türetilmiştir ve bir çember veya tam bir öğrenme sistemi, yani çok yönlü bir eğitim anlamına gelir. Matbaanın kullanılmasının yaygınlaşması ve 18. yüzyılda gerçekleşen toplumsal

dönüşümler ile birlikte epistemolojik görüşlerin de gelişmesi ile genel eğilim mevcut bilgi birikiminin ezberlenmesinden yeni keşiflere ve yeni bilgi edinmeye doğru evrildi. Aydınlanma ile birlikte ansiklopediler üretilen birikimin devasa envanterine dönüştü. 19. yüzyılla birlikte yayıncılık sektörünün kârlılık esaslı bir ticari faaliyete dönüşmesi, yayınların satışından elde edilen gelirin yanı sıra reklamlara yer verilmesi hızlı baskı makinelerine geçişin finansmanını sağladı. Böylelikle daha fazla sayıda ansiklopedi de daha fazla nüshada basılır hale geldi (Yeo, 2001).

20. yüzyılın ilk çeyreğinde Sovyet iktidarının kurulması ile büyük ansiklopedi projeleri başlatıldı ve ansiklopedilerin halk tarafından yaygın şekilde edinilmesi ve okunması mümkün oldu. Ansiklopediler bir yandan akademi için üretilirken diğer yandan geniş yığınlara ulaşmaya da başlamıştı. Kestirme bir değerlendirme ile toplumsal dönüşümler ile ansiklopedilerin evrimi arasındaki ilişkiye bakarsak sadece epistemolojik yaklaşımların değil ideoloji kavramının da incelenmesinin önemli olduğu sonucuna varırız.

Radyo ve film teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşması ile 20. yüzyılda yazılı kültür ürünleri bilgi ve iletişim alanındaki ağırlığını yitirdi. Radyo ve televizyon gibi analog medya araçları bilgi ve iletişimde birincil hale geldi. Ancak analog medyanın basılı kaynaklardan daha fazla sermaye gerektirmesi başlangıçta devletin öncülüğünü ardından analog medyanın da ticarileşmesi ve özelleşmesini beraberinde getirdi. Ansiklopediler bu analog dönüşümden pek az etkilendiler. Ancak dijital dönüşümün etkileri, özellikle internet kullanımının yaygınlaşması ile ansiklopediler de basılı sayfaları terk edip ekranda yerlerini almaya başladı (Haider ve Sundin, 2010).

Dijital iletişim ve bilgi teknolojileri de esas olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, öncelikle devletin gözetimi altında, Soğuk Savaş'ın bir parçası olarak gelişti. 1980'li yıllarda kişisel bilgisayarların yaygınlaşması ve popülerleşmesi ile kişisel bilgisayarlar arası ağlar sivil kullanıma açıldı. Kişisel bilgisayarlar ile bir terminal arasında veri alışverişini mümkün kılan BBS (Bulletin Board System) sistemleri ve ağlar kuruldu. Bu yılların Soğuk Savaş'ın sönümlendiği döneme denk geldiğinin de altını çizmek gerekir.

BBS ağları açısından 1983 yılında kurulan BBS programı Fido ve ağı Fidonet örnek verilebilir. Fido'nun içerisinde "Anarşi" adı verilen ve herkes için açık ücretsiz bir bölüm bulunuyordu. Anarşi'de herhangi bir kısıtlama olmadan kullanıcılar mesajlarını yayımlayabiliyordu. Hakaret, reklam, dezenformasyon ve politik manipülasyon alanlarında normların kullanıcılar tarafından belirlenmesi öngörülmüştü (Rheingold, 2000). Dönemin bir diğer yaygın iletişim kanalı olarak Usenet gösterilebilir. Usenet ve BBS'ler bugün yaygınlıkla "trol" olarak nitelenen anonim ve kışkırtıcı internet kullanıcı-

larının ortaya çıktığı yerler oldu. Kullanıcıların anonim kimliklerle pek çok alanda söylemini yayabildiği kanallar açıldı. Burada sadece “özgür” tartışmaların yapıldığını düşünmek fazlaca iyimser bir varsayım olacaktır.

1980’lerin ortasında Özgür Yazılım Vakfı’nın kurulması ve copyleft lisansının ilan edilmesi Microsoft’un geliştirdiği ticari bir işletim sistemi olan Windows’a rakip yeni ve ücretsiz bir işletim sisteminin ilk kıvılcımları olacaktır. Nihayetinde geliştirilen Linux işletim sistemi internete dayalı geliştirilen yeni yöntemler ile kullanıcılarını işletim sistemini geliştirmeye teşvik etti ve on binlerce geliştiricisi ve milyarlarca kullanıcısı olan bir işletim sistemi oluştu. Bu yeni “tüketicilerce” veya eşit haklara sahip kullanıcılarca gerçekleştirilen üretim yöntemi Wikipedia’nın da doğumuna öncülük etti (Castells, 2002).

Bu içerik üretim yöntemi üzerine önemli çalışmalardan biri Yochai Benkler’in *The Wealth of Networks* kitabıdır. Benkler’e göre internet ve ağ teknolojilerinin gelişmesi ile “tüketicilerce” veya eşit haklara sahip kullanıcılarca gerçekleştirilen üretim yöntemi (peer production) büyük ve önemli bir üretici güç olarak ortaya çıkmaktadır (Benkler, 2008). Bu üretim yönteminde bireyin ve özel mülkiyetin rolleri tartışmaya değer. Benkler’in anlayışına göre bu yöntemde bilgi üretimi, kullanıcıların bu üretimin temel fiziksel birimleri olan kişisel bilgisayarlar üzerindeki özel mülkiyeti ile büyük bir bütünün parçalarını eşit haklara sahip olarak ve işbirliği içerisinde üretebilmesine dayalıdır.

İlk elektronik ansiklopedi olan *The New Grolier Electronic Encyclopedia* 1980’lerin başında taslak olarak, 1985’te ise tam sürümüyle dijital ağlarda yayınlandı. Ayrıca CD formatında satılan ve bilgisayarda okunabilen başka ansiklopediler de hızla yaygınlaştı. *Grolier*, Microsoft’un 1993’te iki ansiklopediyi satın alarak dijital ortamda yayınladığı Encarta’nın öncüsüyüdü (Dalby, 2009). Elektronik ansiklopedilerin ortaya çıkması ile basım ve yayım işlerinin ekonomisi de etkilendi. Önceleri yazım, editörlük ve matbaa için ayrılan bütçeler temelden değişti, iş akışları dünyanın farklı yerlerinden farklı uzmanların katılabilme olanakları ile esnek hale geldi. Böylelikle Wikipedia’dan önce de ansiklopediler işlevsel olarak “internet üzerinden sunulan bir hizmet” haline geldi (Soojung-Kim Pang, 1997).

WIKIPEDIA’NIN ORTAYA ÇIKIŞI

1995 yılında Ward Cunningham farklı kullanıcıların internet tarayıcısı üzerinden web sayfalarını ortaklaşa düzenleyebileceği WikiWikiWeb adlı bir yazılım geliştirdi. WikiWikiWeb kullanılmaya başladıktan sonra değişikliklerin izlenmesini sağlayan bir fonksiyon eklendi ve kullanıcıların düzenleme sırasında mevcut içeriği kaybetme ihtimali ortadan kalktı. WikiWikiWeb büyümeye ve genişlemeye başladı. Böylece ilk “Wiki”² web sitesi yaygın olarak kullanılmaya başladı. WikiWi-

kiWeb yazılım dünyası açısından “Wiki” konseptinin geliştirilmesi bağlamında öncü sayılabilir.

İlk çevrimiçi ansiklopedi projesi ise 1993 yılında Rick Gates tarafından Interpedia adıyla ortaya atıldı. Interpedia projesinde de kullanıcıların içerik oluşturması ve Interpedia’ya sunması düşünülmüştü. Ancak Interpedia proje olmanın ötesine geçemedi ve aktif olarak kullanılmadı.

1995 yılında ise *Encyclopædia Britannica*’nın dijital ortama aktarılması için Gutenberg Projesi başlatıldı ancak anlaşmazlıklar sonucu proje durduruldu ve *Gutenberg Encyclopedia* adıyla yayınlandı. 1999’da şirketin bölünmesi ile dijital olarak britannica.com yayınlanmaya başladı.

1999 yılında ise Richard Stallman ve Özgür Yazılım Vakfı çevresi çevrimiçi bir ücretsiz ansiklopedi oluşturulması için adımlar atmaya başladı ve GNUpedia projesi ortaya çıktı. Ardından Nupedia kuruldu. Nupedia, akademik hakemli yayınlar gibi uzmanlar tarafından yazılan ve gözden geçirilen bir içerikle hazırlanıyordu. Ancak Nupedia içeriğinin oluşmasının hayli uzun süreler alması, Nupedia’nın sadece uzmanların değil değerlendirilmeye sunulmak üzere pek çok kullanıcının içerik üretebilmesine olanak sağlayan “Wiki” konsepti ile beslenmesi fikri ortaya çıktı. Böylelikle Wikipedia 2001 yılında kuruldu.

Kısa sürede GNUpedia ve Nupedia ile rekabet eden Wikipedia’da Şubat 2001’de 1.000 adet, Eylül 2001’de 10.000 adet makale oluştu. 2010’a gelindiğinde ise sadece İngilizce Wikipedia’daki makale sayısı 5 milyonu geçmişti.

Wikipedia’nın ortaya çıkışı ve bilgi üretme biçimi başka çevrimiçi kimi mizahi kimi politik ansiklopedi projelerinin ortaya çıkmasını da tetikledi. Bir yandan Wikipedia’nın hem kullanıcıları hem içerik üreticileri olan topluluk tarafından kabul görmeyen ve dışlanan görüşler diğer yandan gerçek dışı ve mizahi içeriğe sahip onlarca çevrimiçi ansiklopedi kurulmaya başlandı. Örnek olarak neo-nazilerin kurduğu Metapedia, muhafazakâr Hristiyan gericilerin kurduğu Conservapedia, Star Wars hayranlarının kurduğu Wookieepedia gösterilebilir. Buradan hareketle Wikipedia’nın yarattığı olanaklar ile bir alt kültür oluşmasına yol açtığı da söylenebilir.

Wikipedia’nın geleneksel ansiklopediler ile süreklilikleri ve kopuklukları başlı başına bir araştırma konusu olabilecek çeşitlilik ve derinlikte. Geleneksel ansiklopedilerden kopuşun en önemli göstergesi ise serbestçe erişilebilen ve kullanıcılar tarafından düzenlenebilir ansiklopedilerin eşit haklara sahip kullanıcılarca gerçekleştirilen üretiminin ansiklopedilerin biçim ve içeriğini temelden değiştirmesi oldu.

İkinci olarak, ansiklopediler popüler kültürü kapsayıcı

2 Wiki kelimesi Hawaii dilinde “çabuk” anlamına gelmektedir.

ve alanında uzman olmayan kişilerin yazımına açık hale geldi. Yine iyimser bir beklenti Wikipedia'nın kendi kendini düzelteceği idi. Bir benzetme olarak Wikipedia'nın adeta bir piyasa gibi kendi kendini dengelemesi bekleniyordu, ancak benzetmeye uygun olarak vakti ve ayıracak kaynağı olan bilgi sahiplerinin egemen hale geldiği vakti ve ayıracak kaynağı olmayan bilgi sahiplerinin ise çekinik kaldığı bir mecra haline gelme tehlikesi büyüktü.

Son olarak söylenebilir ki Wikipedia'nın kapsayacağı konular için pratik bir sınır yoktur. Dolayısıyla konu odaklı bir ansiklopediden farklı, kağıt ve cilt sınırlarından bağımsızdır. Ayrıca içeriğine katkı koyan yazarların çokluğu ve anonimliği gibi editörleri de bir hayli fazla ve benzer biçimde anonimdir. Editörlerinin herhangi bir yetkinliğini kanıtlamış olması veya kabul görmüş yayınlarının olması gerekmez. Dolayısıyla ileriki bölümlerde işleyeceğimiz üzere bu tip bir editörlük faaliyeti Wikipedia'yı nesnellikten uzak ve hakim ideolojilerin manipülasyonuna açık hale getirir ve bir meşruluk sorunu ortaya çıkarır.

Wikipedia'nın ilkeleri, içerik standartları ve politikaları bulunmasına rağmen rahatsız edici, sahte ve dezenformatif içeriklere karşı tek fiili savunması ise topluluk üyelerinin ve görece daha yetkili topluluk üyeleri olan editörlerin müdahalesi ve hakaret-taciz gibi topluluk kurallarını çiğneyen ifadeleri engelleyen otomatik sistemlerdir.

WIKIPEDIA TARAFSIZ OLABİLİR Mİ?

Wikipedia'nın amacı geniş çapta erişilebilir ve özgür bir ansiklopedi, yani tüm bilgi dalları hakkında bilgi içeren kapsamlı bir yazılı külliyat oluşturarak okuyuculara fayda sağlamaktır (Wikipedia, t.y.).

Wikipedia'nın tüm politika ve yönergeleri beş temel taş adı verilen ilkelere dayanır. Wikipedia'daki maddelerin bilgi kalitesini değerlendirebilmek için bu ilkeler çerçevesinde hazırlanmış üç temel içerik politikası bulunmaktadır. Bu politikalar:

Tarafsız Bakış Açısı (TBA): Bu, bir konu hakkında güvenilir kaynaklar tarafından yayımlanmış tüm önemli görüşleri, editöryal önyargı olmadan, adil, orantılı ve mümkün olduğunca temsil etmek anlamına gelir.

Doğrulanabilirlik: Ansiklopediyi kullanan diğer kişiler bilgilerin güvenilir bir kaynaktan geldiğini kontrol edebilmelidir.

Özgün araştırmalara yer vermemek: Wikipedia makalelerinin özgün araştırmalar içermemesi gerekir (Saez-Trumper, 2019).

Wikipedia hem sosyal hem de teknolojik olarak içeriğine müdahale eden örgütlü hamlelere maruz kalmaktadır. Sosyal müdahaleler bir amaç çerçevesinde

örgütlenmiş veya profesyonel ücretli insan toplulukları tarafından gerçekleştirilirken, teknolojik müdahaleler ise çoğunlukla botlar³ aracılığıyla gerçekleştirilmektedir (Saez-Trumper, 2019).

Yukarıda ifade edilen politikalar çerçevesinde Wikipedia'da bir bilgiyi yayınlamak için bu bilginin doğru olması yerine tercihen akademik bir kaynağa veya görece popüler bir sayfaya atıf yapılması yeterli. Editörlerin de kullanıcılar gibi anonim ve çok sayıda olması ve editör olmak için de Wikipedia normlarına uygun içerik üretme kabiliyetini ispat etmenin yeterli olması hangi bilginin doğru olduğuna karar verilirken öznel bir yorumlama mekanizmasının işlediğini gösteriyor (Sundin, 2011).

Hesaplama Makineleri Birliği (Association for Computing Machinery; kısaca ACM) 2005 yılında yaptığı bir açıklamada pek çok başlıkta uzman olmayan kişilerin yazdıkları yanlış bilgilerin bulunduğunu ve Wikipedia'nın daha resmi içerik yayınlama ve uzman ekiplerce gerçekleştirilecek inceleme prosedürleri olmadan gerçek bir ansiklopedi olamayacağını ilan etti (Denning ve ark, 2005).

Wikipedia'da özellikle politik, ticari ve biyografik içeriklerde öne çıkarıcı, karalayıcı veya çarpıtıcı bilgiler yer alması ve Wikipedia oluşturulurken içeriklerden yalnız doğru ve kaliteli olanların süreceği yanlış ve kalitesiz içeriklerin eleneceği beklentisinin gerçekleşmemesi üzerine Wikipedia'nın akademik bir kaynak olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışmaları başladı. Örneğin ABD'de yer alan Burlington College tarafından Wikipedia'nın kaynak olarak kullanılması yasaklanırken Wikipedia'nın bilgi üretme yönteminin popüler görüşler ile gerçekleri birbirine karıştırdığı ifade edildi (Waters, 2007).

Wikipedia'nın geleneksel ansiklopedilerin işlevini karşıladığına dair görüşler ile ilgili olarak, henüz 2005 yılında yapılmış ve Nature dergisinde yayımlanmış bir çalışmada araştırmacılar Wikipedia ile Britannica makalelerini karşılaştırır ve benzer oranda hata ve eksikler tespit ederler (Giles, 2005). Böylelikle Wikipedia'nın bir ansiklopedi kalitesinde olduğu tezi savunulur. Literatürde özellikle 2010'lu yılların ortalarına kadar benzeri yayınlara sıklıkla rastlamak mümkündür.

Hatta daha iyimser kimi yayınlar Wikipedia'yı kooperatif emek, üretim araçlarının ortak mülkiyeti ve üretim tarzının etkileri ve ürünler bakımından bilgi komünizminin bir manifestosu (Firer-Blaess ve Fuchs, 2014) olarak görürler.

Geleneksel ansiklopediler ile olan süreklilik ve kopuşlarına benzer şekilde, Wikipedia'nın güvenilir bir kaynak olup olmadığı da kurulduğu günden bu yana tartışıla

³ Robot kelimesinden türetilen "bot" ile adlandırılan yazılımlar, tekrarlayan ve tanımlı görevleri gerçekleştirir.

gelmiştir. Yakın dönemde Wikipedia kurucuları da dâhil olmak üzere pek çok kaynak Wikipedia sayfalarının tek yanlı ve manipülatif görüşler ile dolmaya başladığını ifade etmektedir.

Wikipedia kurucusu Larry Sanger geçtiğimiz yıl yaptığı açıklamada Wikipedia’da editörlük yapanların da şirketleştiği, kâr amaçlı editörlük yapıldığı ve anonim yazarlık nedeniyle bunların tespitinin mümkün olmadığından hareketle Wikipedia üzerinde egemenlik sağlamak istendiğine dair iddialarda bulunmuştur (Wikipedia Co-Founder: I No Longer Trust the Website I Created, 2021). Gerçekten de bir arama motorunda basit bir arama ile şirketler için Wikipedia üzerinde yazım ve editörlük hizmeti veren firmalara ulaşmak mümkündür. Bu hizmetleri veren ajansların yanı sıra saatlik ücret karşılığı serbest çalışan Wikipedia yazar ve editörlerinden hizmet almak mümkündür.

WIKIPEDIA İDEOLOJİLERDEN AZADE Mİ?

Bir önceki bölümlerde ele aldığımız, çevrimiçi ansiklopedilerin paralelinde sosyal medya platformları veya forumlar gibi kullanıcıları tarafından oluşturulan içeriğin kullanıldığı çevrimiçi platformların yaygınlaşması, geniş bir alandan hızlı bir şekilde bilgi elde edilmesini sağlarken bilgi kalitesini ve güvenilirliğini ise tartışmalı hale getirdi (Castillo ve ark., 2011). Ancak bilgi kalitesi ile ilgili sorunlar önceleri galat-ı meşhur diyebileceğimiz söylencelerin yayılması iken 2010’lu yıllarda sosyal medyanın kullanımının da artması ile birlikte özellikle siyaset ve ticaret alanında tek taraflı bilgilerin korkunç bir hız ve miktarda yayılmasına dönüştü. 2016 ABD başkanlık seçimleri ve İngiltere’deki Brexit referandumu kampanyaları yanlış bilgi yaymak için özellikle örgütlenmiş insanların bilinçli dezenformasyon faaliyetine dair önemli örneklerdir. Benzer faaliyetlerin ülkemizde de vasat altı yüceltmeler ve bolca hamasetten oluşan çok daha düşük nitelikte ama muhtemelen benzer bütçelerle uygulandığına şahitlik ediyoruz.

Bu başlıkta örnek olarak Wikipedia’da yer alan Vietnam Savaşı ile ilgili madde ve buna bağlı tartışmalar dikkat çekicidir. Bir editör bu başlıkta eserlerine atfı yapılan Noam Chomsky’nin bir tarihçi olmadığını, akademik dünyada ana akımda kabul görmediğini ve bu konuda yazdıklarının referans alınmayacağını iddia eder ve bu iddiasını desteklemek için Chomsky’nin Kamboçya’da yapılan katliamları ve Pol Pot’u savunduğunu ortaya atar. Ancak tartışma neticesinde iddia sahibi editör bunları “kanıtlayamaz” ve tartışmadan çekilir. Neticede, Noam Chomsky’nin ana akımda kabul gören bir tarihçi olduğunu savunan editörler tartışmayı “kazanır”, bu sırada ajite olmuş taraflar Vietnam Savaşı, Noam Chomsky ve Pol Pot gibi başlıklarda birçok revizyon yaparlar (Luyt, 2015).

Burada çıkarılacak büyük ders “ana akım” kavramının bir sansür aracı olarak kullanılmasıdır. Bu inanılmaz derecede sığ tartışma boyunca tüm editörlerin hemfikir

oldukları nokta atfı yapılacak eserin sahiplerinin “ana akımda kabul gören ve dâhil edilmeye değer” veya “pek de kabul görmeyen ve yer verilmesine layık olmayan” olarak sınıflandırıldığıdır. Bu, sansür için büyük bir alan yaratır, çünkü içeriği denetleyen editör literatüre yakından aşina olmadığı sürece, marjinal bir görüşü tanımlama olasılığı çok azdır.

Burada Wikipedia’ya katkıda bulunanları neyin motive ettiği sorusu önemlidir. Yukarıda bahsettiğimiz üretim yöntemi ve milyonlarca gönüllü katkının varlığı ansiklopedi üretimi gibi zor bir görevle uğraşıldığı düşünülürse kapitalist politik ekonomi açısından sorular barındırıyor.

Pek çok araştırma Wikipedia içerik üreticilerinin itibar kazanımıyla motive olduğundan hareket ediyor. Ancak kullanıcıların anonimliği ve gerçek hayatta bu itibarın geçersizliği yeni sorular doğuruyor. Bunun bir dizi içsel motivasyondan beslendiği iddia edilse de, ankete dayalı iki araştırma bu motivasyonun temel kaynağının eğlence ve ideoloji olduğunu gösteriyor (Kuznetsov, 2006; Nov, 2007).

Yukarıda değindiğimiz Sanger’in konuşmasında da belirttiği gibi Wikipedia’da editörlük yapanların da şirketleşmesi ve kâr amaçlı editörlük ve yazarlık faaliyetleri, akademideki ana akım görüşlerin desteklenmesi ve “marjinal” görüşlerin dışlanması ile birleştiğinde hakim ideoloji ve şirketlerin çıkarları doğrultusunda şekillenmiş içeriklerin artacağı ve tarafsız bilgiye ulaşmanın zorlaşacağına dair ipuçları vermektedir. Wikipedia’daki içeriklerin üretim aracı olan kişisel bilgisayarlardaki içerik üreticilerinin sınıfsal bağlamda sahip oldukları ideolojik belirlemeleri ürettikleri içeriğin öznelliğine (veya nesnel olarak tarafsızlığına) yol açabilecektir.

Örneğin eczacılık alanında ilaçların etken maddeleri ile ilgili başlıklarda özellikle yan etkiler ve dikkat edilmesi gereken hususlar yer alabilir mi? İlaç tekellerinin para karşılığı yazarlık/editörlük hizmeti alabildiği bir mecedada yer alan bilgiler ne kadar güvenilir olabilir?

SONUÇ

Wikipedia tüm eksik ve sorunlarına rağmen kâr amacı gütmeyen ve bağışlarla ayakta duran, herkesçe ücretsiz ve şartsız olarak erişilebilen, bilginin metalaşmasına karşı önemli bir araçtır. Ancak bu aracın varlığı kadar hangi amaçla kullanıldığı da önemlidir. Burada bilgi okuryazarlığına değinmekte fayda var.

Wikipedia ve benzerleri bilginin metalaşmasıyla mücadele edilen ve bilgi okuryazarlığının yüksek olduğu bir gelecek için önemli bilgi ve kültür yaratım olanakları sunuyor. Canlı ve gerçek zamanlı güncellenebilen bir bilgi envanteri şüphesiz akademik üretimle birleşebildiğinde sınırsız olanaklar yaratacaktır.

Geleneksel anlamıyla bilgi okuryazarlığı bilgi arayışının

nasıl gerçekleşeceğine dair becerilerin geliştirilmesine odaklanmıştır. Wikipedia bize bilgi araştıran kişinin aynı zamanda bilgi sağlayıcısı olduğu bir ortam sağlıyor, bilgi okuryazarlığı toplumsal ölçekte gelişmediği takdirde böylesi ortamların vasatı yaymaya başlaması önemli bir tehlikedir.

Öte yandan İkinci Dünya Savaşı, Sovyetler Birliği'nin çözülmesi, Küba'ya uygulanan ambargo gibi uluslararası toplumda sıkça taraflaşma ve tartışmalara yol açan ve emperyalizmin tarihi deforme ve manipüle ederek açıkladığı pek çok tarihsel olayda Wikipedia da geleneksel siyasetin güç ve ayrıcalık biçimlerinin yeniden üretildiği bir alan olmaktadır. Buna abartılı bir örnek olarak Wikipedia'da çeşitli dillerde "Komünist rejimler altındaki kitlesel katliamlar" başlığı bulunmasına rağmen "Kapitalist rejimler altındaki kitlesel katliamlar" başlığının defalarca yayından kaldırılmasını ve Wikipedia'nın sayfaı "önem taşımadığını" ve "saldırı amaçlı" olduğunu öne sürerek silmesini gösterebiliriz (Wikipedia Contributors, t.y.). Ayrıca yukarıda referans verilen çalışma ve tartışmalarda Wikipedia topluluğunun reklamlara ve hakaret içeren içeriklere karşı koymakta birleşirken politik konularda ulusal ve sınıf kimliği de dahil olmak üzere kimlik biçimlerine göre bölündüğü görülecektir.

Teknik olarak Wikipedia sayfaları her ideolojiden görüşe açıktır ve makalelerin oluşmasında yer alan tartışma sayfaları zor da olsa makalenin oluşma süreci hakkında bilgi edinilmesini olanaklı kılmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz üzere, ana akıma olan güçlü bağlılığı nedeniyle Wikipedia topluluğu ideolojik olarak taraflı bilgi kaynaklarına bağlı durumdadır. Bu bağlamıyla *peer production* tarihsel üretim ilişkileri ve iktidar yapılarından bir kopuş değil bilakis bunların ileri bir adımı olarak görülebilir. Bununla bu ilişkinin çözümlenebilmesi için birlikte üretim yapılan ortamın müsterekleşmesi ve eşit haklarla kullanılmasının yanı sıra üretim aracı olan fiziksel araçların mülkiyeti de tartışılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Benkler, Y. (2008). *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*. New Haven: Yale University Press.
- Castells, M. (2002). *The Internet galaxy: Reflections on the Internet, business, and society*. Oxford: Oxford University Press.
- Castillo, C., Mendoza, M., & Poblete, B. (2011). Information credibility on twitter. In *Proceedings of the 20th international conference on World wide web* (pp. 675-684).
- Dalby, A. (2009). *The world and Wikipedia: How we are editing reality*. Siduri.
- Denning, P., Horning, J., Parnas, D., & Weinstein, L. (2005). Wikipedia risks. *Communications of the ACM*, 48(12), 152-152.
- Firer-Blaess, S., & Fuchs, C. (2014). Wikipedia: An info-communist manifesto. *Television & New Media*, 15(2), 87-103.
- Giles, J. (2005). Special Report Internet encyclopaedias go head to head. *Nature*, 438(15), 900-901.
- Haider, J. ve Sundin, O. (2010). Beyond the legacy of the Enlightenment? Online encyclopaedias as digital heterotopias. *First Monday* 15(1).
- Kuznetsov, S. (2006). Motivations of contributors to Wikipedia. *ACM SIGCAS*

computers and society, 36(2), 1-es.

- Luyt, B. (2015). Debating reliable sources: writing the history of the Vietnam War on Wikipedia. *Journal of documentation*.
- Nov, O. (2007). What motivates wikipedians?. *Communications of the ACM*, 50(11), 60-64.
- Rheingold, H. (2000). *The Virtual Community, revised edition: Homesteading on the Electronic Frontier*. Cambridge: MIT press.
- Soojung-Kim Pang, A. (1997). The work of the encyclopedia in the age of electronic reproduction. *First Monday*, 3(9)
- Saez-Trumper, D. (2019). *Online Disinformation and the Role of Wikipedia*. Son Erişim: 18 Şubat 2022, https://www.researchgate.net/publication/336868820_Online_Disinformation_and_the_Role_of_Wikipedia/citation/download
- Sundin, O. (2011). Janitors of knowledge: constructing knowledge in the everyday life of Wikipedia editors. *Journal of documentation*.
- Waters, N. L. (2007). Why you can't cite Wikipedia in my class. *Communications of the ACM*, 50(9), 15-17.
- Wikipedia co-founder: I no longer trust the website I created. (2021, Temmuz 14). UnHerd. Son Erişim: 18 Şubat 2022, <https://unherd.com/the-post/wikipedia-co-founder-i-no-longer-trust-the-website-i-created/>
- Wikipedia Contributors. (t.y.). *Talk:Mass killings under communist regimes - Wikipedia*. Wikipedia. Retrieved February 25, 2022, from https://en.wikipedia.org/wiki/Talk:Mass_killings_under_comunist_regimes
- Wikipedia. (t.y.). *Wikipedia:Purpose - Wikipedia*. Son Erişim: 18 Şubat 2022, <https://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Purpose>
- Yeo, R. (2001). *Encyclopaedic visions: Scientific dictionaries and enlightenment culture*. Cambridge: Cambridge University Press.